

ЗАГАЛЬНА КНИГОЗБІРКА.

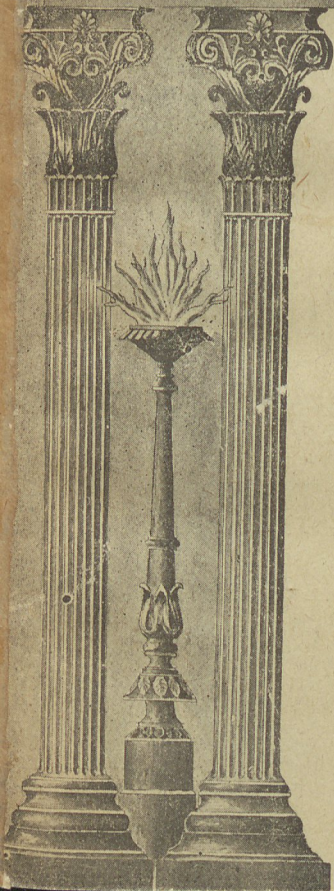
Ч. 26.

У. КРАВЧЕНКО.

На
ВИЗВОЛЬНОМУ
ШЛЯХУ.

Картини.

КОЛОМІЯ,
1930.

STAROSTWO w K

EGZEMPLARZ OBO

Nakład 1500.

egz.

nr

8/5

1730. r.

УЛЯНА КРАВЧЕНКО.

На визвольному
шляху
Картини

КОЛОМІЯ, 1930.

Накладом „ЗАГАЛЬНОЇ КНИГОЗБІРНІ“.

I. 542. 507/26

Copyright by Ulana Krawchenko
Peremyshl, 1930.

З друкарні Вільгельма Бравнера в Коломиї.

ОСОБИ:

Кобзар.

Ворожка.

Молодь: хлопці й дівчата:
    Андрій, Іван, Степан,
    Маруся, Анна.

Старші мужики й жінки.

Козаки, черношличники.

Добровольці, стрільці.

Отаман Зелений.

Робітники.

Коваль.

Його помічник-хлопець.

Відьма.

Мужики.

Дієть ся на шляху із Трипілля до Києва 1919 року.

М а й д а н.

Літо. Святочний день зполудня.
Надходить К о б з а р.

Кобзар. Майдан пустий ще... Так у свято
тут зійдець ся людей богато.
До по-вечірні треба ждати
і поки що відпочивати.

Блуканнем вічним я втомив ся,
ледви із хутора прибив ся...
Йду... не мину села, заводу,
йду і в погоду і в негоду...

Прийшло ся тугу розважати,
нема рідні, немає й хати;
моя мандрівка поневільна:
була дружина... божевільна...

Була дитина... Тільки б жити...
Гадав їй гуслі сі лишити;
так проклятуща хуртовина
в могилу повалила й сина...

І ті, душі моєї діти,
лягли покосом, наче квіти...
Так тих, що при життю zostались,
пора будити, щоб не спали...

Щоб зберегли свій дім... свій храм...
не покорили ся катам!
В любові мушу їх зеднати,
щоб вміли враз до бою стати...

Щоб не пустили з хати волю,
причарували щасте й долю,
тай у годину лихотворну
уратували нам Соборну!

У нас же чорнозему сила...
Я вірю у талан Данила
і ллю чарівним звуком ліри
в серця борців краплини віри...

Еге ж, воскресне нам Соборна!
Так душу точить туга чорна,
бо ще нераз зніметь ся туча,
й безкрайня мука неминуча...

Ох, чує серце... бачуть очі:
огні горять і грім грюкоче...
І вража наволоч гуляє
на пожарищі на безкраїм...

Геть, марева! Ще заки тут
кроваві хвилі загудуть,
в Зеленому моя надія,
до нього поведу Андрія.

Відходить.

М а й д а н .

Входять хлопці і дівчата.

Хлопці по більшій часті ще в військових одностроях,
дівчата святочно в народніх уборах.

Іван. Добрий вечір! Дівчинонько, чия ти?
Чи ти вийдеш на вулицю гуляти?

Анна. Не питай ся, козаченьку, чия я;
як ти вийдеш на вулицю, вийду й я.
Чи ти мене, козаченьку, з личка не пізнаєш,
що ти мене, мій невірний, чия я, питаєш?

Іван. Ой, як мені, дівчинонько, тебе пізнавати?
Через довгі-довгі літа, ходив воювати.
Не в однім бував я краю, не в однім поході,
як вернув ся, все змінилось, що й пізнати годі.

Анна. Я три літа, три неділі тебе не видала,
все ж я тебе, мій соколе, здалека пізнала.

Іван. На дзвінкий твій голосочок і я стрепе-
[нув ся;
ой, вже знаю, хто ти, серце: ти моя Ганнуся.
Як в останнє ми прощались, були наче діти,
а тепер ти відданиця, мій рожевий квіте!
Гей, як сосна ти виросла, Гандзуню, нівроку.
Йй-же Богу, сватати му та ще цього року.

Взяли ся за руки, ходять по майдані.

Входить Маруся:

Посестра Гандзуня з милим похожає;
всі з війни вертають, лиш мого немає.
Чи його убито, чи його зайнято,
що його не видно ні в будень, ні в свято?
Весело сорока вранці скреготала,
на тину присіла, новину казала...
Вмивала ся кицька в хаті на помості;
щось віщує серце, будуть любі гості.
А я молоденька майданом пройду ся,
майданом пройду ся, чей з милим зйду ся...

Степан до себе.

Сонце низько вже заходить;
якесь дівча смутне ходить:
зразу знати по личеньку,
що не спала всю ніченьку,
зразу знати по білому,
що журить ся по милому...

Наближаєть ся до Марусі.

Молода дівчино, чого смутна ходиш,
чи головка больна, чи світа невольна?

Маруся. Головка не больна... світонька я воль-
[на...

По тім зажурилась, що вірно любила...

Степан. Кинь ті жалі, плач і тугу;
він не вірний, любить другу:
у полоні зупинив ся,
з московкою оженив ся.
У чужий край він забрав ся...
Я ж у тобі закохав ся.

Маруся. Скорий, бачу, на любов!
Йди собі, відкіль прийшов.
Мого серця не край,
геть, бо геть! Не займай!

Степан. Хоч слізками ти вмивалась,
таки ж мені сподобалась.
Ой, красуня ти, дівчино,
будь же мені за дружину.

Маруся. Схамени ся, відчепи ся,
цур тобі, бідо погана!
Глянь: іде твоя кохана;
не пізнав ти? — Це ж Оксана.

Степан. З радощів, бач, я упив ся,
та другої причепив ся.
А там жде моя кохана,
справді, бачу, йде Оксана.

Співає:

Ой, весело на майдані; там скрипоньки грають,
три шеляги у кишені, тай ті заважають;
один шеляг на музику, другий на горівку,
а за третій куплю меду, почастую дівку.

Маруся. Геть бо! Йди вже!

Степан відходить.

Маруся. Тихо цить!

Серденько моє тремтить...
Вся дріжу немов листочок;
чую любка голосочок.
Се не щebet соловія,
голосочок се Андрія.
Пісня ллеть ся, сріблом ллеть ся,
серце мліє... серце беть ся...

Ах, сповнила ся надія:
чую голосок Андрія.

Андрій наближаєть ся до майдану. На нім
однострій військового старшини. Співає:

Сумно гнуть ся над водами
у росі сріблестій лози;
на листках їх бачу сльози...
Се ти росиш їх сльозами...

Шелестять гаї з вітрами,
в шумі чую голосіння...
Мила, се твій жаль... моління
з вітром линуть в даль полями...

Гасне сонічко над нами,
хмароньки його вкривають...
В тузі нам літа минають,
гасне сонічко над нами...

Маруся йде на стрічу, простягає руки.

Невже ж, Андрійку, справді, ти ?
Невже вертаєш із війни ?
Невже скінчив ся лютий бій ?
Ти не забув мене ? Ти мій ?

Андрій. Еге ж, се я, вертаю знов.
Твої моління і любов
вели мене, як ангел мій,
крізь кулі... смертний бій...

Твої слізки находив я в росі,
у шумі чув я молитви твої,
у блеску звізд витав твій зір.
Ти все була зі мною; вір, ох, вір!

Жаль лиш, жаль, що так змарніла,
квітонько моя ти біла...
Разом. Ой у тузі, у великій нам літа минали,
зіроньки над нами гасли, квітоньки
[нам вяли...]

— — — — —
Доволі сліз... терпінь ..
Досить сумних пісень...
хай щезне смутку тінь
в витання ясний день.
Хай щезнуть злі згадки ;
нам знов цвітуть квітки,
співають солові,
весь світ у блиску і красі!

Андрій. Марусенько, ти мій світ,
краща ти ніж рожі цвіт...

Маруся. Ми щасливі... ми щасливі...
Йдуть дівчата, чути співи.

Андрій. Йде товаришів багато;
справді це витання свято.

Гурт дівчат співає:

Мати сердить ся лиха,
що не маю жениха.
На вулиці скрипка, бас :
пустіть, мамо, хоч на час.
Підождіте до Дмитра,
найдемо ще жениха.

Гурт хлопців:

Не журіть ся, чорноброві;
повернули ми здорові.

Коби тільки до Дмитра,
то й пропаде вся жура.

Співають:

Ой, стеліть ся, барвіночки,
зеленійте, рути,
будуть, будуть залицяння:
ми вже не рекрути!
Коби тільки по Дмитру!

До дівчат.

Чи приймете до гурту?

Дівчата. До гурту приймаєм вас;
загудуть скрипки і бас!
Знов вернув веселий час!

Співають:

Зеленійте, дрібні рути,
бо вже хлопці не рекрути!
Ой, стеліть ся, барвіночки,
будуть, будуть з вас віночки.

Переходять. Інший гурт дівчат співає:

Не дивуйтесь, парубочки,
на мою урсду,
а я швидка до роботи
і чесного роду.
Ой, хоч же я не хороша
на виду,
буде з мене господицька
до ладу!

Входить новий гурт хлопців:

О, гаразд вам, чорноброві,
білолиці, ясноокі!

Чи приймете до гурту ?
Проведем час у танку !
Час мине в танку... в любові...
Оживе майдан широкий...

Дівчата. Добрий вечір, козаки !
В гурт приймемо залюбки !
Скучно нам без вас було.
Знов життє мов зацвило !

Входить гурт жінок.

Перша. Ой, то ж мені догодило,
що прядиво не вродило;
ані прясти, ані ткати...
На майдан іду гуляти.

Друга. Добре, кумцю, вам гуляти,
є кому про вас подбати :
в хаті чоловік, дочка
і синок невісточка.
Я ж бідная удівонька,
без діточок, сирітонька,
ні вигоди, ні потіхи,
січки ріж що дня, три міхи !
Конопельки завтра б терти,
клопочись, роби до смерти !
І нудьгую і журю ся,
тільки мого, що уплю ся.

Третя. Кумцю, коб лиш ви здорові !
У вдовиці хліб готовий...
Єсть у вас воли, корови,
свати прийдуть по Покрові.

Надходить мужик, розглядаєть ся:

Тут моя кума була,
тут моя люба була,
тут вона вертіла ся;
чорт знає, де діла ся?!

Жінка. Бачиш, кумцю! Ха! ха! ха!
Ось найшла і жениха!

Гурт мужиків. Погуляймо, братища,
бо не скоро трапить ся,
вже минула ся біда,
вже минула ся війна,
погуляймо: раз, два!

Другий. Погуляймо, господине,
хай жура давня загине!

Мужики. Дай же, Боже, в добрий час,
як у людей так і в нас,
і в добрую годину
звеселити родину!

Кобзар надходить. До себе:

Бачу всі вже у гуртку.

До людей.

Слава Йсусу Христу!

Люди. Слава Богу! Слава Богу!

Кобзар. Перейшов я шмат дороги,
щоб на волі в щастю, в силі,
друзі, діти мої милі,
бачити, витати вас!
То ж бажаю, щоб в здоровлю
і в спокою і з любовю
в гаразді минав вам час!

Щоб життєм самим раділи,
щоб міцніли, багатіли
з землі нашої добра!
Жили на свій лад — по свому,
не корили ся нікому!
Воля — се для вас — мета!
Воля і земля — мета!

Докладайте ж зусиль,
в згоді вийти на шпиль
і діждатись добра!
Воля — ваша мета —
хай вам буде свята!
Ой, доволі сліз, трівог;
хай спокою дасть вам Бог!

Молодь. Спасибі вам, Батьку Йване!
Минуло ся все погане.
Через ваші слова, співи
ми на волі... ми щасливі...
Пісня нас вела до бою!
Раду приймем в час спокою...
Сядьте, батьку, спочивайте,
а відтак нам заспівайте.

Кобзар схвильований, ніби до себе.

Співати вам? Гей, гей, не знаю:
Давно, давно я не співаю;
боюсь... не знаю... чи здолаю...
Чи зможу... голос нагадати?...
Ах, так! Воскресла наша Мати!
А діти? Скільки їх в могилі...
Простіть... співати не по силі...
Хоч душа огнем палає,
жаль рве голос... уриває...

В бурю... в боєву негоду,
я співав лиш для народу...
Та минув той час шалений..
Не для мене... не для мене
пестрі згуки... шумні оди...
Чи для слави... чи для моди..
чи для цієї нагороди...
не для мене... шкода труду...

До людей. Все ж не кину я вас, люди;
відчуваю ваші злидні..
Щоб на все були свободні,
в жар вас розвогнити треба б!
І тому колись вам може
ще співать му про все гоже!
„Перебендя ж я химерний“:
З радощів на сльози зверне...

Молодь. Ой, як годі вам співати,
нумте стиха промовляти:
Що дієть ся, що чувати?

Кобзар. Воскресає наша Мати!

Молодь. Хай живе нам вся Соборна!

Кобзар. Тьма на сонці щезне чорна!
Бачу я вже вам казав,
що царя лихий узяв.

Всі. Хай загине пам'ять клята
про гнобителя, про ката!

Кобзар. Як революційне свято
покінчилось, — знов завзято
на „хахла“ „кацап“ глядить...
В Києві є наша Рада
і своя у нас є Влада;

будемо по своєму жить!

— — — — —
 Я вас браття, не спиняю.
 Ви, по трудах погуляйте,
 та по давньому звичаю
 жийте, любі, в ріднім краю.
 Хай росте все, відживає,
 в сонці повнім розцвітає...
 Хай всміхнеться добра доля
 і широка — як степ — воля!
 А дай вам, Боже, в городі зілля,
 в городі зілля... в домі весілля!...

На боці до Андрія.

Я в тебе дома переночую,
 скажу щось більше, нім помандрую.
 Міткий ти, сину, учений, смілий;
 прийде хвилинка, підеш до ціли.
 Готовий будь: в селі гуртуй усіх;
 дам знак: бери провід до рук своїх.

Андрій. Я все готов, не треба вам казати;
 все кинути готов, як кличе Мати!

Кобзар до дівчат.
 Прощайте, чорноброві.

Дівчата. Йдіть здорові! Йдіть здорові!

Кобзар. Розцвітайте краще зілля,
 дай же, Боже, вам весілля!
 Скоро дай вам, Божа Мати,
 на рушнику з милим стати.

Дівчата. Спасибі вам! Йдіть здорові!

Кобзар і старші мужики відходять.

Жінки. Молодь стала тай воркоче;
звісно, танцювати хоче.
І ми танцювати раді,
тільки ж ми їм на заваді!

Мужик. Коло хати калюжа;
лежить кума недужа.
Як музики зачує,
цілу нічку танцює.

Жінки. Коб музики нам заграли,
ми б до рана танцювали!
Воріженькам на глум
хай щезає наш сум!

Друга. Воріженькам на глум
ходім, кумо, на рум.
Ой, там кумоньки пють
та на мене ждуть:
Ой, якась новина,
що куми нема!

Входять музики.

Хлопці. Ви, музики, грайте,
а ви, люди, чуйте:
старі, мах, по домах,
молоді, танцюйте.

Старші жінки і музики відходять.

Молодь до Андрія.

Ви, товаришу Андрію,
проводили у завію,
у военну хуртовину,
то ж проводьте в сю хвилину
у таночку аж до рана.

Андрій. Чом би ні? Усі ми браття,
пана більш нема, ні ката!
Потанцюєм, соколята.
Звеселить ся ввесь майдан!
Розгорить, мов маків лан!
Чарку випєм аж до дна,
а що завтра? Бог те зна!

Бас загув, скрипки заграли,
задзвеніли враз цимбали!
Нуте, хлопці, у присюди;
завтра, хто зна, чиє буде.

Молодь. Гоп у скоки! Руки в боки,
світ отвертий, світ широкий;
а що завтра, не журишь,
випєм чарку аж до дна!
Проведемо у танку
аж до рана нічку сю!
А що завтра? Бог се зна!

Хлонці глядять пари.

Молода вдова. Я казала: купи сито —
а він купив решето;
але мусів разів вісім
цілувати за то то!

Старший молодець. Зазуленьку взяв деркач,
паню чаплю взяв пугач!
Тільки цей уд-удець,
ладний барз молодець,
хоч весь світ перейшов,
а ще пари не знайшов.
Ой, вже знаю, знаю:
вдову засватаю.

Бере вдову до танцю.

Андрій до Марусі.

Дівча, зірко мся!
Дівча, зірко ясна!
Ти моє щасте рай,
білу ручку подай.
Обнімемось у танку,
як ті квіти у вінку!
Випем розкіш до дна.
А що завтра? Бог те зна!

Стають пари: Андрій з Марусею, Іван з Анною,
Степан з Оксаною та інші.

Хлопці співають:

Січовий я козак,
ти — буйний рожі цвіт!
Ой, не дам я тебе
за цілий божий світ!
За широкий весь світ,
хоч ніжна ти, мов цвіт!
Дівча, ручку подай!
В тобі щасте — мій рай!

Дівчата. Скінчилися бої,
вже тихо в полі;
гей, повернули
ясні соколи!

Вернув із вами
весь чар життя;
щастем хвилюють,
бють ся серця!

Дівчата і хлопці. О, ясна доле,
ми всі на волі,
всі ми щасливі
в танці й у співі.

Манить і сліпить
нас чар життя,
щастем коханням
бють ся серця!

Танцюють.

Дівчатонька, молодиці
чорноброві, білолиці,
затанцюймо козака,
пиймо розкіш аж до дна!

Дівчатонька, молодиці,
затанцюймо метелиці,
та такої ох, хо, хо!
хай пропаде лихо зло!

Ходором майдан аж ходить,
за рученьку шасте водить...
Жвавих пар танцює сто,
як колись-то, як давно!

Завіса.

Площа біля кузні.

Осінь. Вечір. Андрій на стійці.
В кузні збираєть ся одружена молодь.

Андрій. Втихли боїв гурагани,
світ гоїть кроваві рани,
тільки в нас, немов на глум,
боротьба і смерть і сум.
Тільки в межах України
і пожежі і руїни.
Тільки тут і жах і кров,
все вапить ся стрімголов...
Знов хотять нас закувати
і невольних катувати...
Жде нас, жде останній бій...

Надходить Кобзар.

Стій! Хто йде?!

Кобзар. Я, сину мій.
Ти на стійці тут лиши ся,
в вічи кожному диви ся,
не пусти на збір без зову,
я на зборі скажу слово.

Андрій. Ой, пійдїть ще раз між хати,
розбудити і сказати:
Гей! Вставай! Вставай! Вставай!
Бо в огні твій дїм, твій край!

Кобзар. Гей! В огні й моя душа!
 Вся ненавистю пала!
 Та не так до ворогів,
 як до плазунів рабів,
 що в ярмо схиляють спину,
 гублять рідну Україну;
 їм підлота серце зжерла,
 гордість людську з чола стерла...
 Гей, в огні моя душа,
 вся ненавистю пала...
 хай душа горить-палає,
 пісня хай борців єднає.

Відходить у село.

Надходить І в а н.

Андрій. Сій! Хто йде?!

Іван. Іван. — Андрію,
 правда це — чи тільки мрію:
 чом на варті ти тут став?
 Що нового чорт нам дав?

Андрій. Йдемо, брате, у дорогу
 повстанцям на допомогу,
 в обороні волі... прав,
 щоб народ наш не пропав...

— — — — —
 Ой, нависла хмара чорна...

Іван. Зов який наш?

Андрій. Зов „Соборна!“
 Молодь сходиться ся уся
 у Пилипа, в коваля.

Надбігає Анна схвильована.

Анна. Ой, не йди! Не йди, Іване!
Йти не мусиш, мій коханий!
Хто тепер на мене гляне?!
Ой, талане мій, талане!...

Іван. Анно, рук твоїх не вяжу;
заспокійся! Як поляжу,
кинь мій перстень... кинь без туги;
не буду я, — буде другий!

Анна. Ти не знаєш, що то туга...
На війні найдеться друга.
Гостре слово, наче ніж,
серця мого ним не ріж!
Моє серце само вяне...
Ой, не йди! Не йди, Іване!

Андрій. Годі, дівчино, просити!
Хочеш у неволі жити?!
В салдатів отих гидких
жінка кожна — власність всіх!

Іван. Не журися, дівчинонько,
маю в Бозі ще надію,
у походах був сімох;
і тепер pomoже Бог!

Андрій. Просьба, сльози не до речі.
Брате, кріс бери на плечі!
Годі про себе гадати;
близько межі ворог клятий!

Іван з Анною відходять в напрямі кузні.
Здалека долітає спів боевий. Іван співає.

Андрій. Знов козацька пісня лунає степами,
знов та пісня кличе на герць з ворогами.

Хто йде тут? Стій!

Козак. Я, брате мій.

Андрій. Кудою йдеш?

Козак. На прю! На бій!

Андрій. Чи знаєш зов?

Козак. Мій зов — любов!
За край цей мій
житте і кров!
Іде Махно! А з ним ми всі,
хоч в ад на дно... жигте дамо.

Андрій. Підемо враз! Ворожу власть
зломити час!

Козак. Щасть Боже! Щасть!
Надходить гурт хлопців.

Андрій. Стій! Громадонько моторна,
знаєш зов?

Гурт. Наш зов Соборна!
Годі вже терпіти нам,
смерть наїздникам катам!

Гурт робітників вертає з заводу. Підслухують.

Один. Зеленівці проти влади:
захотілось бунту, зради.

Другий. Треба чути, треба знати,
треба донос написати.
Се — Андрій їх командір,
всіх до кузні зве на збір;

командір та проводир,
поведе усіх на пир.

Андрій. Стій! Агов! Знаєш зов?!

Робітник. Вон! Пашов! А гасло-зов:

„Долой война!“

та „награбленное граб!“

Андрій. Чим захоплюєть ся раб!

До козаків. Чуєте, гадючий шип...

Піднесіть же смолоскип,

щоб побачить, хто це, хто

нас у грязь труча, в багно?!

О, це ви?! З фабрик... з заводу...

Має з вас кацап вигоду.

Киньте раз думки про зраду;

краще йдіть і ви на раду.

Робітник. Нам на віщо ваші ради,
смирні ми - ми соцілісти,
ми не йдем на ворога...

Андрій. Так на що кацапщина?!
Жити треба раз по свому,
не кланяти ся нікому...
Жити так — то краще в гробі.
Гей, кайдани рвіть на собі!

Робітники. Вам коб тільки самостійна,
коб соборна Україна,
від Карпат аж поза Дон!
Нам по праці милий сон...
Не захопить нас підйом,
краще в коршму ми пайдьом.

Другі. Ще б під свято різать січку...

Андрій. Гнить колодою в запічку...
В слухний час народній гнів,
не пощадить кацапів...
Ви не люди, тільки тїнь;
та майбутніх поколінь
упадуть на вас проклони...
В далі чути дзвони тривоги.
Гнівом — мєстю дзвонять дзвони...

Козаки. Пісня люду... звуки дзвонів
звуть нас: зброю у долоні!
Чуйте голос дзвонів мову
та єдняйте ся до зову.

Робітники. Ні! Ми краще комуністи,
або дай доволі їсти,
дай нам хліба, дай нам пити,
кго схочеш — будем бити!

Андрій. Чом же ви, одні без сили,
вічно будете німіли?
В вас покірнее чоло,
ви не люди, ви стебло!

Робітники. В нас крєс вже не кипить,
ніщо нас не манить...
фабричний дим і жар
змїнив нас в стадо мар;
покірне в нас чоло;
у бурі — ми стебло.
Зелений... Кравс... Махно...
Чи Денекін... Петлюра...
чи инша ще хвигура,
для нас одно — ярмо!
Ах, наплевать — для нас
лишаєть ся — одно ярмо...

Козаки. Ми живі, живі ми люди,
як захочемо, так буде.
Або наша хата з краю?
Хиба що? Нам не одно;
як зачали, скінчимо!

Андрій. А на вєс — на вас з заводу
прийде гнів і месть народу.
Не для вас вершин світиль,
дно багна, грязюка, гниль...

Робітники. Бач, Андрію, щоб за лайку
не попав у чрезвичайку!
Командір ти, проводир,
будеш кацапам на жир...

Робітники відходять у село. Козаки до кузнї.
Андрій ходить роздратований. По хвилині надходить
Степан.

Андрій. Хто це?

Степан. Я.

Андрій. Це ти, Степане?!
І спізнив ся... і ще п'яний!
Що з тобою? Чом в похміллю?

Степан. Бач, я ще не по весіллю,
тут же блиск і гук канон
нам полошить щастя сон.
І за що нам тільки мук
посилає доля зла?
Не звязав ще піп нам рук,
а гарматній чути гук.

Андрій гнівно. Ти йди спати, п'яний брате,

річ свята, щоб жартувати.

Степан. Ні! Візьму й я зброю в руки!
 Ой, коли ж життю розлуки,
 боротьбі — коли кінець?!
 Жде кровавий нас танець!...
 У закопах, як в могилі,
 нам минали літа цілі,
 в холоді, жаху і тьмі...
 Ох, пала у серці гнів.
 Сій на сійці серед стужі,
 йди у бій в крові калюжі..
 умирай посеред піль..
 Та на віщо ж сей наш біль?
 На що нам за край вмирати?

Андрій. Ми підемо побіджати!
 Годі долю проклинати.

Степан. Не з добра, бач, я в похміллю
 пю чарчину божезілля!
 Зов скажи, я йду на збір!
 Ой, Андрію, брате, вір:
 в прах розібю ворогів.
 Сто, бігме, зігну голів!
 Клятим воріженькам месть!
 Отаманам слава! Честь!

Відходить співаючи:

Ой, болить серце тай головонька,
 в похід знову йду,
 ой, зостаєть ся лєсбая дївчина,
 сам не знаю, кому...
 Ей, як же тому та товаришеві,
 суди, Боже, йому!
 Гй, як же тому та ворогові,
 не дай, Боже, йому!

Андрій слухає співу, задумуєть ся, опісля сам співає:

Ой, Боже наш, Боже, Боже милостивий,
чом народ наш гарний такий нещасливий? !
Сонце ледви блисло... вкрили його хмари...
Розлучитись треба з коханої пари.
Ой, і сам не знаю, кого більш кохаю,
рідну Україну, чи мою єдину ?
Ой, і сам не знаю, що робити маю:
з милою лишитись, чи край боронити ?
В серці жар кохання... в душі біль ваганя...
Осіни мене Ти, Боже, вчуй благання!
Перед лицем смерти... в закопах... у полі...
бачив у вселенній міць Твоєї волі!
Осіни мене Ти, Боже милостивий,
захисти, спаси наш народ нещасливий ..
З сліз народу чистих розцвітуть лілеї;
вчуй молитви люду... плач землі сієї...

Маруся довго стоїть за кущами. Слухає, хитаєть ся,
зітхаючи важко.

Андрій. Хто там : ворог, чи шпiон
вирина з імли ослон ?
Що се : привид — дивний гість ?
Смерть несе таємну вість.

Маруся наближаєть ся мовчки.

Стій! Чи знаєш гасло-зов ?
Бо твоя поллеть ся кров!

Маруся. Добре! Й так не хочу жити!

Андрій наляканий. Ох, се ти ?

- Маруся.** Се я, Андрію!
Довго стала — і німію.
Приступити... говорити
я не смію, хоч, Андрію,
не прийшла „не йди“ — просити;
бо в неволі нам не жити!
Що казати? Слів нема!
І молитись тут дарма!
- Андрій.** Слів не треба, мила, нам;
не допоможуть... знаю сам...
- Маруся.** Чим задавлю. . чим заглушу
біль, що рве, кровавить душу?
- Андрій.** І мою той біль палить,
тільки ж час іти велить.
- Маруся.** Ох, ні, як би ти не йшов,
в бій за Україну
то б либонь моя любов
щезла в сю хвилину.
Йди — ярмо із Неї скинь!
- Андрій.** Знаю, люба; не з рабинь
ти — й тому зорею ти
наді мною мерегтиш.
Гей, а все ж, моя ти зірко,
страх, тебе лишати гірко...
- Маруся.** О, доле, доле...
На кроваве чорне поле
йде Андрій на смертний бій!
Вірила, що він вже мій,
нині серце без надій...
повне смертного жалю,

хоч я Рідний Край люблю.
Ой, гіренька доля
мені сиротині;
доведець ся залишитись
самій у хатині.
Куди не повернусь,
на жадній дорозі
не побачу сонця світу
крізь дрібнії сльози.

Андрій. Заспокій ся, моя мила.

Маруся. Годі! Серцем горе чую!

Андрій. Невмируща люду сила;
перебудем бурю твою.

Маруся. Осінь ось.. і бурі свист,
облітає вялий лист...
лист останній із калини.

Андрій. Того щастя ще хвилини...
а багато днів розлуки,
днів розстання... море муки...

Маруся. На розстаннє, на розлуку
дай мені, мій любий, руку.

Андрій. О, ходи! Чи тямиш день,
як співали ми пісень,
як красою весь майдан
так горів, мов маків лан?
Обійми ще... пригорнись,
як колись то — як колись...
Хай згадаю чар пісень,
що лились у ясний день.

Хоч над нами бурі шум,
не співаймо скорбних дум...
Дужі ми, як гсрдий вал,
як камінне гострих скал...

Хоч над нами тучі йдуть,
в розтіч слабодухи пруть,
хоч не видно й досі зір,
ти в майбутнє наше вір!

Заспіваймо тих пісень,
що віщують ясний день ;
хоч кругом ще ніч без зір ;
ти в побіду правди вір !

Надходить гурт старших мужиків.

Андрій. Хто се ? Стій !

Один зі старших. Це ми старі,
Молот чути в тишині ;
мабуть, браття, пізний час.

Андрій. Прийме ще коваль і вас.

Мужик. Збрсю гострити і нам
радить наш Кобзар Іван.
Кроволиття хоч бою ся,
від гурту не відібю ся.

Другий. Людська кровця не водиця,
розливати не годить ся...
Ми гріха не винні того ;
не бажаємо ж чужого.

Андрій. Боронити меж своїх
обовязок се не гріх.

Мужик. За кровавий сей покос,
хай карає їх Христос!
В кузню йдемо, хоч старі.

Андрій. Враз ходім, Марусе, всі.
Доки ще не йду до бою,
будь, моя красо, зі мною.

Відходять.

Кузня.

Хлопці роздувають багатте. Коваль при ковалі.
Молодъ зі зброєю. Старші надходять із косами.
Андрій і Маруся.

Коваль. Люди добрі, десь під свято
сходить ся вас так багато!
Що тут вже мечів, шаблук,
та ж не маю я сто рук.
А старі несуть і коси;
чорт і зна, які покоси!

Мужик. Це на військовій справі,
на кровавий день розправи.
Нам старим на герць шалений,
треба кіс... і тих „свячених“...
За кровавий сей покос
хай простить нам сам Христос.
Він приніс не мир — а меч!...

Коваль до нього.
Чи ви видержите, дядьку,
і старий і нездоровий?

Мужик. Бог дає і терпеливість
у любови... у любови...

Інший мужик. Бог лиш знає, як воно
довго потрива — те зло!
Чи не зрадить отаман?
Не зневірить ся народ?

Коваль. Чорний дим летить з горнила,
бити молотом не сила,
тай заходить, бачте, свято ;
вже ж і так зробив багато.

Молодь. Гей, Пилипе, не жартуй!
Молот в руки, куй та куй !
Коваль клепле, покіль тепле.
Це нам памятати треба.
Годі, годі вічно нам
покланягись Москвинам.
Нам потрібні гострі коси.

Співають :

Косім бадилле !
Ворожу власть
валім на прах !
Нехай не буде того зілля
на наших батьківських полях !

Коваль. Оглушив мене вже стук,
тай не маю я сто рук !

Люди. Не шкодуй своїх ти рук
нарід визволяти з мук !
Та, щоб сон не брав ся нас,
заспіваймо, братте, враз.
Гей, співаймо всі гуртом !
Остогид нам вже псалом,
хоч мордують нас злодії,
не для нас плач Єремії.
Заспіваймо... Та якої.

Старі. „Гей – гей ! Вийди, доле, із води,“ —

Молоді. Ні — не тої! Ні — не тої!
Сам визволь себе з біди!

Співають :

Павло Скоропадський, гетьман протофільський,
занапастив волю та ще й Україну...
Гей, гей! Занапастив, зруйнував,
бо „Єдиної-неделімої“ спочував.

Надходить Кобзар.

Люди. І ви тут вже, батьку Йване,
хоч і время в нас погане?!

Кобзар. Годі спати, край в огні,
ніч — аж ясна — від луни.
Годі спати, знялась туча...

Молоді. Гей, потрібна сталь блискуча.

Кобзар. У всені... у боротьбі
там куєть ся й доля наша.
Чим ми є? Чим можем бути,
як уступить ворог лютий?
Без лїнивства, без тривоги,
куймо щастє, поки змоги.

Ковальський хлопець.

Я втомивсь... не чую ніг;
годі дальше дуги в мїх.

Кобзар. Не поможе плач нї смїх,
дуй ще, хлопче, дуй у мїх!
Другий кинь у ватру хмизу,
третий бий лиш по желїзу;
в Україні цеї ночі

все козацтво зброю точить.

Кладе гуслі, йде з кинжалом до точила.

Люди. Батьку Йване! Що з тобою?
Кинув гуслі, гостриш зброю?

Кобзар. Бачте, діти, рад би сміло
враз зеднати пісню й діло!

Мужик. Дорога нам самостійність,
та її здобути треба!
Надіятись більш не можна
на нічию поміч - ласку.

Кобзар. Самостійність щоб добути,
мусить бути всіх одна
і, як криця та, міцна
щиро українська воля!
Нам союзник не допоможе,
вороги днуть, що хто може;
кожний нарід сам свій пан,
сам будуй свій дім, свій храм.

Старший. Чи зачнем сьогодні раду
про устрій, про нашу владу?

Кобзар. Не пора ще вже рішати
нам про владу про устрій,
перш про те нам треба дбати,
щоб скінчив ся добре бій.

Мужик. Бігме, слухати обридло,
раз „хахли“ ми—то знов „бидло“,
будьмо ж раз і господарі,
що не гнуть ся від ударів.

- Другий.** Хло', докинь вугілля, хмизу,
загартуй — оstri желізо...
Ми тяжкі віки страждали,
землю знов нам зрабували...
І грабують і катують,
нові тюрми нам готують.
- Третий.** Волі треба нам мов криця,
щоб за кріс взяла десниця,
бо сказив ся лютий ворог:
хоче нас розтерти в порох..
- Четвертий.** Гей, від диму сонце тьмить ся,
люди гинуть... світ валить ся...
- Инший.** Справді: „Бліз прі дверах есть...
бліз грядущий Антіхріст!“
- Инший.** Азії — Сибіру дич
свій держить над нами бич;
і бере — грабує хліб
і худобу і одежу,
і селом несе пожежу,
а людині гріб.
- Инший.** Годі! Годі більш терпіти!
До роботи, гей, брати!
- Кобзар.** Всяк до бою будь готовий,
може вже і в день Покрови
дам вам знати рано-вранці,
перейдуть туди повстанці.
Тут я прийду ще до вас,
як настане слушний час.
Гей, з останніх днів і літ
кілько вдів у нас, сиріт!

Просто огортає шал!
Ось вам тут універзал!...
Діти вольних прадідів —
звикли ви до батогів,
схожі на нікчемні мари,
станьте громом помсти й карі.

- Люди.** Жити раз без Москвина —
хай буде нам ціль одна!
- Кобзар.** Сила є в вас — є й любов,
лиш здвигніте згоди храм.
- Мужики.** Воля хай буде наш зов!
Згода — ключ до волі брам!
- Молоді.** Заспівайте, батьку, нам.
- Кобзар.** Що співати, діти, вам,
як душа моя терпить,
вся ненавистю горить?
З жалю рвуть ся срібні струни...
Вороги кладуть до труни
нас — живу Україну...
Пісня моя — зов!
Я на бій вас кличу:
пісня се — протест — гроза,
голос гнівного живла!...
- Люди.** Твоя пісня — міць стихійна...
- Молодь.** Хай живе нам Самостійна!
- Кобзар.** Де та пісня — пісня сила,
щоб невольників збудила...
Пісня, щоб нас довела

до свободи, до добра!
Співати вам?
І де ж той спів?
І де ж та міць?
Де спів — огонь?
Сухий степ... бір
палив би вам,
щоб неба брам
сягав огонь!
А чей би жар
ще до життя
сумних рабів
збудив завів.
Я б до долонь
вам грім подав,
щоб ворогів
розбили ним!
Я б до долонь
дав меч — як грім,
щоб зберегли
свій храм, свій дім!

Молодь. Сам звук тих слів,
як приск огнів,
вже будить гнів
і помсти шал,
і кожний з нас
бере кинжал.

Молодь окружає ватру.

Коваль. Утомив мене вже стук;
гей, не маю я сто рук.

Молодь. Меч гартуй, та не на жарт!

Полум'я хай бе з гэрнила,
в грудях хай міцніє сила,
нам усім потрібний гарт!
Не поможе жаль ні сміх,
тільки праця нагальніща.
Гей, знаряддя! Ти дуй в міх,
на ковало дай желізо,
розжари і бий з завзяттем;
хай усе йде скорим ходом,
та з клепала супроводом,
з приском, з блиском... в такт искор
хай і наш лунає хор.

Співають :

Гей, ідемо, гей, ідемо,
та не на весілле!
Гей, ідемо ж іскосити
отруйнеє зілле!

Степан. Все, що серце зворухнуло,
зараз наче сон минуло...
Ані жінки, ні хатини,
ні спокійної хвилини.

Козак. Не для нас ще жінка, хата...
Доле, доле, де ти в ката?!
З нас ніхто ніщо не варт,
аж огнів перейде гарт.

Кобзар. Перейдемо гарт цей білий,
дійдемо тоді до ціли...

Молодь співає:

Зняв ся туман... зняв ся чорний
тьмить нам сонце в небесах, —

чорна доля, наче хмара,
закриває ясний шлях.

Загартуймо груди в сталь,
йдім на стрічу хмарі тій
в чорну хлань... гей, в чорну даль.
І життя за Волю нам не жаль!

Входить гурток чорношличників, беруть
знарядде самі в руки:

Гей, давай, тут ми самі
загартуємо мечі!
Гартували ми вже душі,
перейшли огні страждань,
не лячні нам дим, ні грань.

Мужик. Аж розприскуєть ся жар!
Бухнув дим десь аж до хмар.

Другий. А в розискрених очах
грає міць завзяття.

Третий. Кров ворожа змиє шлях.

Четвертий. Гибель їм! Прокляття!

Перший. Зло нам треба злом віддати,
кари божої не ждати!

Чорношличник. Нам потрібний острий меч!
А наш бій — це бій предтеч!

Люди. Гей, буйна, буйна їх сила
як те полум'я з горнила...

Чорношличники. Грають іскри навкруги;
в такт іскор співаймо ми,
у дострою молотків,
наче гнів — палкий наш спів.

Співають :

Срібний тризуб, чорне дно,
смерть — життя — нам се одно!
Чорношличників завзяте
знають добре хижакі!

Із визвольного шляху
нам немає вороття;
перелилась чаша вщерть:
або воля, або смерть!

Урочище.

Ніч. Осінь. Завивання вітру. Шум недалекої ріки.
Хвилинами місяць освічує почорнілі луги.

Ворожка — струнка, ще не стара жінка
в темній одежі.

Ворожка. Якась мене сюди пре сила,
щоб про майбутнє ворожила.
І, поки сонце преме чисте
погляне вниз на поле чисте,
ще повіщую — поворожу,
бо в серці чую іскру божу.
Ніч. Осінь. Тишина кругом,
село заснуло під шатром,
без ясних зір... і млистих смуг...

Ворожка схиляєть ся, шукає чогось на землі та
шепче тихі закляття. Надходить К о б з а р.

Кобзар до себе. Чи се мара, чи блудить дух?!
Закляття потайні шепоче,
чи то мслитва в тїнях ночі?
Ниць до землі припала... змовкла...

Ворожка. Сухий бурян... трава пожовкла...
останній, недоцвилый ц і г
тих степових, кровавих рож...

Кобзар до себе.

Що даліше? Що? Ворож! Ворож!

Ворожка. Паде, мов кров, кораль калин...

Ой, Україно! Україно!

В бій піде твй останній син!

Ще не квітки — списи, шаблі
заблиснуть тут на сій землі...

Ой, Україно! Україно!

— — — — —

Чом на житте дістала в віно

я серце віще?! Бачу тіни...

Нема! Не буде зараз зміни.

Кобзар приходить близько.

Немає змін для України?!
Це ти — Ворожка славна... Мати —

спокійно можеш так казати?!
— — — — —

Ворожка, схвильована дуже, одною рукою притискає серце, другою хусткою скриває лице.

Ах, ах! Невже ж Ізан Кобзар?!
Душ мільйонів володар!

— — — — —

Кобзар. Се ти, одна із тих Сибіль,
що знають все — та через біль..
що з рідних нив... з кровавих піль
збирають... відчувають біль...

Кобзар. Ой, віщування невеселі?

Ворожка. Немає зір на неба стелі...

— Не зорі — в тьмі горять шрапнелі,
горять... руйнують нам оселі...

Кобзар. На серце камінь ляг великий,
жах сгортає душу дикий..
О, лікарко, ворожко — мати,
дай з книги долі правду взнати.

Ворожка. Сказати всього... всім не можу,
я душ посліплих не трівожу.
Тобі скажу: Для України
нема й не буде зараз зміни.

— — — — —
Земля так важко важко дише..
а вітер гилле гне... колише..
рве ржавий лист трепет-осик...

Чути в висоті крик.

Ти чув? Знов сей астральний крик...
Знов саваном лягають тіни,
все... все ворожить, смерть... руїни...

Козар. Ох, чи забув про нас сам Бог?!

Ворожка. Бач, до Покрови гад не здох,
встає, щоб жертву взяти в скрут!

Кобзар. Нещасний України люд;
ой, жаль усіх його зусиль.

Ворожка. Ох, заспокій ся... глянь на шпиль,
диви ся вище, вище... далі,
де скриті таємниць скрижалі...
Ото йде хвиля руйнування,
за нею спроба будування...
Віддати треба все... розбити,
щоб опісля свобідно жити..

Кобзар. Чи діждемо цієї зміни?

Ворожка. Для нас лиш попіл... кров... руїни...

— — — — —
Колись... на нивах кровю злитих,
в степах підковами розритих,
засіяних синів кістьми,
чар зілле зійде в дні весни...
Заблисне світ — по тінях ночі...
У підземеллю шум клекоче ;
схились, схили ся до землі:
бють срібні джерела живі...
Почуеш їхню тайну мову ;
проснеть ся чорнозем на ново :
В степах підковами розритих,
на рідних нивах, кровю злитих,
засіяних синів кістьми,
чар зілле зійде в дні весни...
Земля у ряст вбереть ся... білий...

Кобзар. Ти віриш : дійде люд до ціли ?!

Ворожка. Не помогли ніякі ліки ;
в ярмі стогнав народ великий...
Очищенє огнем поможе,
сьогодні серце так ворожить.

Кобзар. Ти перш казала про руїни.

Ворожка. Тебе те все -- хай не трівожить,
і смерть ще в книзі є судьбиній —
салдатських, диких орд насилле...
В часі своїм іде все ходом,
і не до віку над народом
оте кроваве божевілле...
— — — — —

На їх насилле бунт іде...
 Зелений бурею жене..
 Руїни знов.. і знов.. і знов...
 аж до підстав.. аж до основ...
 Схиляєть ся ще смерти тїнь
 над головами поклїнь...

Кобзар. Не хочу я... не зможу вмерти,
 як для катів не діжду смерти!

Ворожка. Ах, злинь на шпиль! Що мить?
 [Що вік?

Усе одно... Час має час...
 Добро прийде, хоч не для нас...
 Народ тривкий — не чоловік...

Кобзар. Та правда не доступна всім!
 А що скажу від тебе їм?!
 Чи маю лиш на гуслі грати..

Ворожка. Огненне слово мусиш їм сказати.
 Мовчи про трупи.. про руїни..
 про безталанне України.
 Хай йдуть в огонь, мов у танець,
 а прийде ворогам кінець!
 Хай сміло сміло йдуть на ділс;
 хай йдуть відважні та веселі,
 хоч крізь гармати... крізь шрапнелі..

Кобзар. О, справді, ти одна з Сибіль,
 що бачуть ціль.. крізь кров і біль..

Ворожка. І ти землі сієї сіль...
 У тебе віща є душа.

Кобзар. Душа моя горить уся...

Жалем, ненавистю пала.
З книг знаю все.. світ обійшов;
до правді досі не дійшов.

Ворожка. Знанням кріпив ти все свій ум.
В моїй душі сама любов:
любовію світ я обняла..
Мене учила самота,
звідисте небо .. борів шум...

Кобзар. Який то жаль.. що не в весня
квітчастий день, а в осени
пізнались ми.

Ворожка до себе. Забув.. До нього. Як раз
пізнались ми в весняний час.

Кобзар. А хоч тепер скрізь темінь ночі,
здаєть ся, бачив я ті очі.
Ах, де? Коли? О, хто ж ти? хто?
Здаєть ся, голос твій я чув давно..

Ворожка співає:
Ой, не знала, як ішла тим лугом,
що стріну ся з несудженим другом..
Не пізнав ти, несуджений друже.
Та ж любились ми з тобою дуже;
любили ся, та не побрали ся,
тільки жалю серцю набрали ся.

Кобзар. Чи справді Марта? Марта ти?
О, що за стріча серед тьми..
Се ти та славная ворожка?

Ворожка. Тужив за мною ти хоч трошка?

Кобзар. Гай, гай! Чи трошка я тужив?!
Ціле житте я нещасливий...
Гадав, тебе взяла могила ..

Ворожка. Росла з тугою віща сила ?

Кобзар. Нас доля тернами вела.
А може... може в щастю ми
були б про себе тільки дбали,
а не про ясні ідеали ?

Ворожка. Хоч не стрічала я тебе,
хід дум твоїх слїдила я.
Одні у нас думки... чуття...
Хотяй нас доля розлучила;
все нас якась єднає сила...
Дитя взяла й менї могила,
була також моя дружина
несамовито божевільна...
Душею все ж була я вільна...

Кобзар. Обое йшли ми крізь гегенну,
душею обняли вселенну...

Ворожка. О, так, ішли ми крізь гегенну...
Знайшли ми правду сю спасенну :
Спокій та щастє в тім одно :
своім нічого тут не звати.
А хоч стрічаєм повно зла,
в майбутне віримо добро !...

Кобзар. Хтось берегом блукає з далї,
Щось чую, наче спів і жалї.

Маруся йде берегом ріки, хилить ся, співає :

Довкола ніч темна,
а мрака тасмна
і веть ся і лине,
як щастє, так гине...
Самітна лебідка
на водї ноче...
Ах, біднее серце
своє горе чує...
У серці страждання
і муки вагання:
чи в хвилях втопитись,
русалкою жити ?
Розпущу сї коси,
що гладив він досї,
знайду в хвилях ліки,
спочину на віки.

— — — — —
Ратуй мене, Боже !
Він поверне може ? !
Ворожки спитаю,
що діяти маю;
як без нього жити
та в одно тужити ?
Може дасть отрути,
щоб горе забути...

— — — — —
Де йду ? Весілле мало бути !
Ох, зілля... з диких піль отрути !
Від терлич зілля... від примови
утихне туга... жар любови.

Наближаєть ся до ворожки. Кобзар криєть ся.

Маруся. Матусю!

Ворожка. Що там?

Маруся. Дайте зїлля.

Ворожка. Якого?

Маруся. Ох, від божевілля!
Так душно... душно... ох, простору!
Ох, порятуйте душу хору!

Ворожка. Чим серденько твое вражене?

Маруся. Одчаєм, матінко, спалене!
Скажіть, скажіте: Так, чи ні?!
Поверне? Згине у борні?
Матусю, зжаль ся наді мною!
Мій милий знову йде до бою.
Чи він поверне?... Згине в полі?

Ворожка. „Так! Ні!“ я не кажу ніколи.
Я сумнівом душ не трівожу.
Стривай, дитино, поворожу.

Маруся. Чей терлич-зїлле, чар напій
розвіє тугу, смуток мій?
Чар зїлля дай, хоча отрути,
щоб не здуріти... щоб забути.

Ворожка. Спокійнс, доню, — дай долоню.
Дивить ся на руку.

О, без любовного напою,
ви серцем зеднані з собою,
і без любистків та шалвій
на вік його ти, а він твій.

- Маруся.** Так верне, сокіл мій, із поля,
а з ним поверне ясна доля?
- Ворожка.** „Так! Ні!“ сказати я не хочу,
хоч і здійснить ся, що пророчу.
Чи більш над його ти нічого
не любиш? В серце глянь, небого.
- Маруся.** Більш над усе його люблю,
за його душу загублю.
- Ворожка.** Глянь, очі підніми сумні:
побачиш рідний край в огні...
замучених квіток кров. . сльози...
лелії топче стиск ворожий. .
Тремтять квітки у морі сліз...
Кругом горить діброва-ліс.
Глянь на замучений свій край,
всіх, що пролили кров, згадай.
Та зваж: твій біль се лиш крапли-
[на...
Йде в смертний бій нарсду дух,
щоб жертівник лиш не потух.
Не думай ти про щастя власне...
Як жертівник народній згасне,
не буде Україна жити!
- Маруся.** О, нене, що ж мені робити?!
- Ворожка.** Пораду знайдеш у душі,
у власнім серці... в глибині...
Не упадай і не дрожи,
на жертівник свій біль зложи.
В душі є міць — в ту міць ти вір.
Вас не розлучить час... простір...
А — як його — люби її,

Її страдальницю Святу!
Люби і вір! В рішучу мить
почуєш голос в глибині:
то серце скаже, що робить!
Іди — спочинь, бо близька мить...

Маруся відходить.

Кобзар. Маруся це. Андрія мила.
Хай їх спасе божа сила!...
Ох, жаль! Ах, кільки тих лелій
зломилось в бурі світовій...

Ворожка. Це діти наших душ — огню
зі злом ідуть на бій, на прою!

— — — — —
Пора ворожці йти, бо дніє:
на неба сіре полотно
йдуть заграви рожеві смуги...

Кобзар. Лишім ся, сестро, все одно;
по днях жалю, розстання, туги
побачимо враз сонця схід...
Хоч не для нас — для України
хай сонце яснее зійде!...
Чи віриш ти в життє Її!

Ворожка. Так вірю я в життє Її!
Та знаю й це: демони чорні
з кігтюг не випустять Її,
докіль не стануть діти всі
чуйні, їй вірні та проворні...

Кобзар. Гай, гай! Сходив я і на дно,
думками і вершин сягав,
гляданнем правди утомив ся,

на ясний досі шлях не став.
Ненависть... бунт... в душі горить :
нехай би щез весь світ в сю мить,
і всі кати, і всі раби!!
На людське горе в чім є лік,
не знає й досі чоловік!

Ворожка. Яке ж бо ясне... просте се...
і лік сей був — і лік сей є.

Кобзар. Не розумію, що говориш.

Ворожка. Твердих скель серцем не заореш...
До правди перш дострій серця,
поллеть ся пісня чарівна,
звучна мельодія одна.

— — — — —
На скелях не зійде зерно,
про се співала я давно...
Підготовки — дострій серця ;
поллеть ся пісня чарівна...

Кобзар. Що в світі правилом буття ?
Вгадать, яка істніння ціль,
оце бажаннє, це мій біль...
Щаслива, бо спокійна ти...

Ворожка. Тепер то й так, колись на око ;
і знала тільки ніч глибока
терпіння... сумніви святі.
Свій біль ховала в самоті...
Була спокійна у юрбі.
На самоті вязала я
тканину мрій з проміннем зір...
Джерел гляділа в глибинах...

Кобзар. І що? І що? Гляділа даром?

Ворожка. Таїть ся іскра ще життя,
що розгорить ся сонця жаром...
В обличу сонця щезне ніч.
Велика це — хоч проста річ...

Кобзар. Та що се? Що? Скажи! Промов!

Ворожка. То серце... То свята любов!...

Кобзар. Лиш те?

Ворожка. Лиш те! Коли вже раз
ненависть щезне з серця мас,
людини третій день настане!
Іще в народі іскра тліє,
що жаром сонця розгорить...
Вони бо духом нищі... щирі...

Кобзар. Ті звуки чув я в твоїй лірі.
Та чи повірить чоловік,
що на все зло — так простий лік,
повірить, що любов — то сила,
яка б людство з терпінь звільнила?

Ворожка. В розкішний рай змінив ся б ад,
як залунало б слово: брат!
Та ж люди всі — одна сімя,
всім хліба дасть свята земля!

Кобзар. Ах, дивна, сестро, твоя мова,
забута пісня колискова...
Ти воскресяєш казку знов
про царство, де цвите любов?
Давно ж умерло царство боже!

Ворожка. Умерло й воскреснути може...
Воскресне — вірю — знов любовю;
напіймо тільки серця кровю
сей таємничий щастя цвіт...

Кобзар. Сей цвіт, що в рай змінив би світ,
се з казки цвіт; поправді ж дич
в ярмо впрягла, тримає бич!
Сон — казка... сей блаженний час...

Ворожка. А іскра тліє в грудях мас...
Цей, що терпить, наш щирий люд,
почне великий славний труд:
життя храм новий від основ
збудує, вір, його любов!

Кобзар. Ще нам потрібний меч та кріс!
Горю, як той дубовий ліс...
Колись моя душа біліла,
в огні ненависти счорніла...

Ворожка. В ненависти маліє сила.

Кобзар. Ах, перебути чверть століття,
усі тюремні страхіття!...

Ворожка. Так силу ти сею щадя
і молодь все вперед веди.
І розгорни дороговказ:
святий огонь, життє без сказ!
Хай правди світло шлях нам сте-
[лить.

Вперед ідїм! Хоча, ой, леле!
Бач, повзе гад із темних нор,
озвав ся й чорних круків хор.

Кобзар. Се хижакі на пир злітають,
та спільників своїх витають...
Ах, ми раби! Де наша честь?!
Коли катів досягне месьть?!
Хай йде у бій останній син!

Ворожка. Очищенне їм дасть огонь.
Житте зачнеть ся в третій день...
І людськість людською зістане...
Бач — після ночі сонце гляне...
Заняв ся день... і схід в огні...

Сонце сходить.

Кобзар. Воскресло світло!

Ворожка. Спіє плід
і трудів наших бачу слід...
Втиши ненависть.. сій любов!
Нам молодь треба готувати:
серця, серця їм достроїти...
А засїв в наших єсть руках...
Звернім житте на ясний шлях...

Кобзар. На сонця шлях! Воскресло світло!

Подають собі руки на прощанне.

Кобзар. Поклін тобі, моя ти квітко,
стрічати мемось вже не рідко.

Ворожка. А поки що веди на бій
їх непохитними рядами,
веди на бій із ворогами!
Душею буду я все з вами!

На шляху.

Рано. Гуртками сходить ся люди.

Жінка. Запізnilась я — ой, жаль,
забарилась при печі,
а тут кажуть, що москаль
досвіта мав перейти.
Кажуть, в того Гонекіна
є і сіль і карасіна,
дешево усякий крам;
гей, продав би децо й нам.

Хлопець із села убраний як міліціант.
Чорт зна, де твій Гонекін!
Буде гість тут — тільки свій,
не плетіть, баби, брехонь!
Станьте тихо осторонь.

Жінка. Бісів син! Ти нас не гонь,
бережись оцих долонь.
А дивіть ся — хоче сам
Загорнути всякий крам.

Хлопець міліціант.
Цур їй! Вередлива кума
щось говорить, мов без ума;
в неї плач та сміх на зміну,
щось верзе про карасіну.

Другий. Тут не Денекін, а вранці

перейдуть туди повстанці,
то й побачим галічан.

Мужик. Хто у них там отаман ?
Чув, що близько десь Махно,
рад побачити його...
Гурт зєднав він під свій прапор ;
а що табор... В нього табор
дивоглядний; чув, бігме,
сім верблюдів аж веде.

Другий мужик.
Хто то зна, чи він для ґрунту,
чи підняв лиш бунт для бунту ?

Третій мужик.
Гомонять усяко люди,
та хто зна, що з того буде,
чи судилось нам устати,
чи до віку пропадати ?

Робітник. Будем жити .. їсти... пити...
Нам буржуїв тільки бити.

Козак. Треба нам тепер еднання
і гріхом тут всі вагання.
Міліони ждуть на слово,
от почуем зараз мову.

Показує на Кобзаря, що надходить.

Кобзар. Несу вам вість, буде тут гість !

Люди. А хто ? А хто ? Шинкар ? Юрко ?

Кобзар. Ні, сам Зелений ! Зрив шалений !
Народу повинь... міць стихійна.

Молодь. Нехай живе нам Самостійна !

Робітник. Чи Данило, чи Юрко
атаманом буде нам,
хай і чорт, нам все одно,
наплевать на весь цей крам !

Кобзар. В цій хвилині ти не раб,
ти вільний ще чоловік;
користай, що б не попавсь
у кайдани вже во вік !

Робітник. Вперед, вперед, сини землі,
вперед, вперед, пролетарі,
не нам боротись за свої
ті святощі, за віттарі...
Інтер-республика іде !
Нехай живе
житте без меж, кордонів, пут ;
живі струмки плывуть та рвуть !

Кобзар. Своею все чергсю йде
і час републики прийде...
Ми поки що давім катів,
азийську дич... грабіжників...

Люди. Відчімхнули ся від свого,
не пристали до чужого,
хитають ся мов билина
із порушеним корінням !

Кобзар до себе. Бач які ! Їм все байдужно ;
а нам стати би оружно :
за своє до землі право
раз розправитись кроваво.

До людей. Збери всю волі міць, добудь,
 собою будь,
 Народе Український!
 Сини рілі,
 усі
 із низьких хат, із затишних воріт,
 спішіть,
 виходьте враз
 та непохитними рядами
 явіть ся ворогам!
 Нехай скипає кров
 на зов:
 „Кайдани рви!“
 Хай знає світ,
 що ви живі!
 А хоч прийдець ся і житте віддати,
 так ви вже більш не є самі свої,
 ви ж Україна! Ви ж є Вітчина!
 З підйомом духа в бій спішіть
 і бурею наїздників змеїть!
 Пора відсвяткувати день побіди!

Молодь. О, не візьмуть нас вороги негідні!
 Умремо краще горді та свобідні!

Люди обступають Кобзаря, стискають його руки.
 Ма руся наближаєть ся, говорить до себе:

Наш шлях шумить... шумить...
 і сто сердець тремтить...
 і всіх душа вогнем горить...
 І бєть ся серце думкою одною:
 До бою!
 І снить ся всім велике Діло!
 Єднає всіх велике слово те: За волю!

— — — — —

Не йти? Чи йти? Чому ж би ні?!
„Йди!“ Чую голос в глибині.
Мені ж ворожка ворожила:
„Дитино, вір душі своїй!“
Як раз є брата однострій,
приодягнусь мерщій, мерщій!
О, Україно, о, прости,
що досі більш його любила...
Мій дух паде перед тобою,
ве володію вже собою...
До жертв усіх... хай і моя...
хоч я, мов квітка та дрібна.

Скоро відходить.

Надїздить стрілець.

Віз узяв, коня і чуру,
ніби по дрова у ліс...
Не догнав мене вже біс.
Так утік я...

Люди. Та від кого?...
Чи далеко там вони?

Стрілець. Близько Києва вони;
не лякайтесь, хоч їх тьма,
та відваги ні охоти
в наволочі там нема.
Кожен там шпiон, собачий син,
всі ненавидять старшин...
Думав, що своїх тут стріну,
галицький я сирота.

Люди. Наші появляеть ся вранці.

Стрілець. Враз і я піду в повстанці.

Андрій, у святочнім однострою військового старшини, розвиває прапор.

Люди. Ах, як тая малинова хоругов Мазепи сяє... Розвиває, глянь но, друже: Михаїла крила дужі захистять від хуртовини щирий нарід України..

Жінки. Чий то синочок хоругов має?
Се наш Андрійко військо збірає.

Андрій. Хто не присяг на України стяг?
Щоб не лишивсь рабом,
сгань під стягом.
Єднаймо ся, брати,
щоб не ввійшли тут вороги.

Молодь. Веди! Веди до ціли.

Андрій. Огут на стяг цей присягни,
присяги додержи:
віддай усе,
віддай себе,
всю міць, любов,
житте і кров,
добро і труд
за край! За люд!

Деякі дотикають ся прапора.

Присягаємо на стяг
стати на визвольний шлях.

Андрій. Хто живий ще, хто не труп,
в ряд ставай складати шлюб.

Маруся, несміло, схвильована, убрана по стрільць-
ки наближаєть ся, дотикаєть ся прапора.

Хай мені поможе Бог
боронити край свій милий!
Не покину цього стягу,
не покину до могили.
А додержати присягу —

Андрій зразу вдивляєть ся, аж, пізнавши Марусю,
кінчить з нею присягу.

Андрій разом. — хай тобі поможе Бог!

Маруся. — хай мені поможе Бог!

Кобзар. Славно! Славно! Аж тепер нам
„світ правди засвітить
і помолять ся на волі
невольничі діти!“

Андрій до Марусі. Ти золота! Моя ти вічно!
Аж від тепер будемо враз!
Ніхто, нішо не ділить нас.
Як згинемо, то згинем враз
і вольну Україну Бог дасть нам,
коли не тут, то в небі, там...

Козаки. О, як сміють ся,
щастем ясніють
її дівочі
ті ясні очі.

Дівчата. А лице Андрія сяє,
як лице святого; —
в нім душа-міць розбудилась
народу цілого.

Жінки. Гей, Андрій, мов чародій,
всіх під стяг єднає свій,
бач, збирає і дівчат;
аж тепер буде вже лад!

Люди. Справді, се велика річ:
край цілий змінивсь у Січ!

Один з гурту. Я піду.

Другий. І я готовий!

Третій. Я теж не жалію крови!

Цілий гурт. Присягу складаємо й ми:
ідемо на шлях боротьби!
хоч жертв вимагає сей шлях,
та воля мов з криці у нас.

Другий гурт. Присягу складаєм на стяг
проти воріженьків йти враз.

Гурт старих. Старі з молодими ураз,
сталевії коси у нас!

Всі співають:

Не кинем борні ми за долю;
до бою ідемо всі враз,
здобудемо землю і волю;
сталені є коси у нас!

На боці гурток жінок; одна з них:

А дивіть ся, мати відьма,
на багнах чогось шукає,
тяжко важко тій бездомній,
що нікого більш немає...

Друга. Син останній із табору
пошесть заволік до дому,
пошесть взяла діти, внуки,
а її лишила хвору...

Третя. Йде... куняє попід тинню,
валяється в баговинню.

Друга. Десь далеко... людські діти
тліють в землі без хреста,
матері мов відьми ходять;
будь війна та проклята!

Наближається стара жінка, котру звать відьмою.

Відьма. Чом дивитесь ви так на мене?
У мене серце вже студене!
Закамянїйте — ви — як я!

Жінки хрестять ся.
Сохрань нас, Матінко свята!

Відьма. Досить тих мук для моїх рук...
Нема тих дум... у бурі шум...

Схиляється, чогось шукає.

Жінки. Чого шукаєте?

Відьма. Дарма!
Згубила в бурі ймення я!

Нема вже їх — і я — не я!
 Ага! Ага! Оце й найшла!
 Я мати местників зову ся..
 Умру... аж кар катам діжду ся.

Жінки. Вспокійте ся.

Відьма. Ні, я не плачу...
 Крізь замкнені повіки бачу:
 і тут і там, і тут і там,
 горить усюди двір і храм!
 Ні, я не плачу... хоч все знаю...

Бачу:

Лежить у хаті труп при трупі...
 Уснула... спала я три віки,
 оце ж мов олово повіки...

— — — — —
 Несе падло старий Дніпро,
 знеміг ся дід... несе у море
 і кров... і кров... і трупів гори.
 Гей, діду, гей! Лиши падло.

Жінки хрестять ся. О, Господи!

Відьма. Іде сей гість,
 Господній гість, що зїсть, все зїсть!
 Чи чуеш шум? Чи чуеш свист?
 Це з півночі йде Антихрист!

Жінки. О, Боже!

Відьма. Світ — могила — гріб!
 Погинете від куль.. хоріб...
 На трупі труп.. сотки тих куп..
 Чи смерть? Чи сон?
 Гей, що ж бо то за похорон!

Жінки. Що бачиш ?

Відьма. Кілько тут осіб
повисне в муках на хрестах !
А відьми матері йдуть сіють,
в рахманський сам Великдень, сіють...
Квітки .. китайки червоніють
і по ланах і по степах...
Внуча, мій скарб, мою надію,
опівночі салдати взяли...
І тут і там і скрізь коралі,
її коралі розкидали...

Жінки. Ой, Матінко! Ой, жалі, жалі...

Відьма. Де ті Співці? Де Кобзарі?
Час розбудити їм мерців!
Час трупи кликати з могил...
Усе паде... усе у схил...
І тільки тіни... тіни бачу...
Ставайте! Бе година!
Закамянієте і ви!

Жінки. О, скорбна Мати, захисти!

Відьма. Своїх ізїджте — як я зіла!
Така — немов панянка біла...
княгиню наче — в скриню скрила...
сирій землі не дам, не дам!

Жінки. О, Господи! О, горе нам!

Відьма. Де ж це мій син, де ж це мій внук?
Чом тишини не зможе гук?
Чом тишина така глибока?
Чом я лишичась одинока?

Ні! Ні! Я маю квіти! Квіти!
 Зібрати шушу людські діти.
 Я ж роду местників є мати,
 останнього пішлю ще сина.
 Ставайте! Бе година!
 Якщо не маєте синів,
 самі дусіте всрогів!

Жінки. О, Господи!

Відьма. Де цар? Де кат?
 Що трутив світ в огонь... у ад?!
 Крізь людську кров ступав...
 аж сам упав...
 Де він пропав, у тій упав?
 Жінки! Змінїть ся у змія,
 бо скамянієте, як я...
 Не переможе криця... мідь...
 їх вигубить гадюча їдь!...
 Збирайте їдь... гадючу їдь!

Відьма знемсжена, завертаєть ся, відходить.

Неначе олово повіки...
 Засну... поверну за три віки...

Жінки, зворушені, хрестять ся і співають.
 Пресвятая Покровонько,
 в хуртовину — негодоньку
 в бурі час,
 захисти, будь при нас!

На окраденій іконі
 вже не дукачі червоні,
 а повисли наші перли-сльози.
 Матінко, ратуй від грози.

Ой, пожаль ся, зглянь ся ти!
В час погрози захисти!
На скривавленім престолі
вже не дукачі коралі,
а свої складаєм жалі.
Мати скробна, від недолі
в бурі час
борсни ти нас!
Стоптані посохли рожі,
без квіток престол Твій Божий.
Жертву сліз прийми, Єдина,
захисти нам Україну.
Молимо тебе всі хором:
вкрий своїм нас омофором,
збережи хисткі лелії.
Покровонько, ой, Маріє,
храм твій і престол пустіє,
хорони нас!
В бурі час будь при нас!

Жінка. Гей, гей, справді, радьмо що,
щоб нас не сліткало зло;
йдім на бій і ми з тим злом,
поки час одмінить біль в відйом!
Лячно... огортає жах...

Друга. Справді сила ще в руках,
з ворогами упоратись,
краще жити раз почати.

Дівчата. Сльози... жаль... тут не до речі,
сестри, кріс, берім на плечі!

Жінка. Кожна з вас така гонорна,
тільки мови — що „Соборна“!

Нам же що? Кужіль і жорна,
та довічно доля чорна?

Жінка. Сестри, гей, берімо кріс,
а не зможе нас сам біс!
Хоч сам чорт їм генерал,
не дамо ся ворогам!
Генералом їм чорт сам,
ради все ж не дасть бабам.

Инша. Жінка я собі моторна,
кину хоч на час ті жорна,
макогін, горшки та миску,
мотовило і колиску,
стану на визвольний шлях,
світ мій — не лиш в пеленках!
Гей, вся доля і недоля
і жіночая неволя
у діточих пеленках!

Разом. Киньмо миску і колиску,
станьмо на визвольний шлях!

Надходить парубок — міліціант.

Гей, баби, йдіть осторонь!

Жінка. Баба я, та мов огонь!

Друга. Кріс давайте до долонь!
Ми підемо теж в огонь.

Міліціант. Так, мов нетлі у огонь,
у ненависти сліпій
не стискайте ви долонь.
Чи ви знаєте, що бій?
Не трястись старенькій бабі
із кочергою в руках.

- Жінка.** В нас козацька грає кров,
в ній ненависть і любов!
Гей, давай коня баського,
пістолета і шаблюку.
- Міліціант.** Краще, бач, кочергу в руку.
Вся жіноча вам робота
язиками лопотіти.
- Жінка.** Ні, народ козачий ми,
як мужі — брати — сини,
і козацька в серці кров,
і завятте і любов!
- Міліціант.** Позір! Босими ногами!
Руш! Жінота з рогачами
поруч з нами, козаками!
Погуляєм з ворогами!
- Жінка.** Бігме, потягнути хочу!
Надходить Кобзар.
- Кобзар.** Ви про що тут крик зчинили?
- Жінка.** Каже він, нема в нас сили
йти в похід, у бій ставати.
- Кобзар.** Заспокійтесь, любі, милі,
годі миттю в бій ставати.
Та старайся кожна з хати
та з села фортецю мати:
кожна з вас готова будь
боронити дім — чим будь!
Ворогів не допустіть
в хату ані до воріт!

Жінки. Що хто має, далі в руки:
від коцюби чи шаблюки,
все одно — смерть є одна,
щоб лиш збутись ворога!
Ворога валімо з ніг,
щоб не став і на поріг!
Що хто може, гей, у руки!
Від кочерги, чи шаблюки —
Смерть одна, смерть є одна,
щоб лиш збутись ворога!
Чи з рук баби, чи стрільця
ворог згине — смерть одна!
Не пустім ворожих стеж
до воріт, до рідних меж !..

Кобзар. Так! Так! Діти України,
краще співи ті бадьорі,
як ті думи, ті понурі,
та плачі, ті невільницькі...
Голосіннем наповнились
степ і поле України ..
В піснях сліз брешуть перлини...
Нам же сили треба, сили!
Годі, вічні невільниці,
прокидайтесь, розбудіть ся,
із душі добудьте криці
та огню додайте нам!
Пімсти янголом явіть ся
споконвічним ворогам!
Так, так, любі, так, так, милі:
ви надія — цвіт країни!
Доля в ваших є руках!

Наближають ся, переходять кольони військ.

Люди. Йдуть! Вже йдуть! О, чути, чути
все сильніше гудінне!

Другі. Йдуть вже, йдуть! О, видно, видно
перші полки боєві!
Як чаруюче, побідно
ллють ся радісні пісні!

Инші. А диви! Ади! Ади!
Партизани! Всі вони
мов осяяні проміннем!
Чув — нема у них запілля!
Знову хор дзвінкий лунає,
прапор з вітром розмовляє,
має з тризубцем побідно,
в сонці розцвіта свобідно.

Инші. Ізчинив ся шум та гук,
забрентіло сто шаблюк!
Широкії шаравари
та червонії шлики...
Не москаль це... не татари,
тільки наші козаки!
Наші, наші запорожці
любі, милі, наші гості!

Инші. Аж здрігнув ся степ розлогий,
всі шляхи і всі дороги...
Бог нехай провадить їх!
Йдуть! Ще йдуть! Чи бачиш всіх?!

Инші. А ходімо ближче там,
краще видно буде нам.
Видно! Видно! Чути, чути:

це дзвінки, стрілецькі нути.
 Це січовиків сам цвіт,
 хлопці славні на весь світ!
 Бачимо тут перший раз
 Галичан посеред нас.

Інші. А диви! Що тих сотень!
 Що за день! О, що за день!
 О безсмертна слава вам!
 Честь і слава вам!

Стрільці переходячи співають:

А ми тим щасливі,
 що від снів та мрій
 доля нам судила
 йти за волю в бій!
 Бачив Бескид гордий
 наших сто побід,
 Хай побіду бачить
 ще Дніпро і Дон.
 хай про волю долю,
 здійснить ся нам сон!
 Згарища руїни
 приберуть ся в цвіт...
 В вільній Україні
 Стрільців споманіть!

Люди. Слава! Слава вам герої!
 Слава! Слава Галичанам!

Стрільці. Пімстимо ми кривди всі,
 що завдали вороги!

Люди. Є кому боротись, знай,
 і за волю і за край!

Нові відділи повстанців переходять.

Люди. Чути, чути, як гудуть,
Зеленівці се ідуть...
Із Трипілля йде тьма тьменна,
Йде їх сила!
Гнеть побачимо й Данила!
Се правда, се не сон!
Пливе, пливе струя кольон,
За полком полк пливе, гуде.
Гей, наше військо, військо йде!
Луна гуде!
Гарматчики і піхотинці,
скорострільні і кінні!
А мають всі, і ці і ті,
погорду смерти у душі!
Завзяте! Мість!
Гей Воля — або смерть!

Люди грімко. Слава! Слава! Честь!

Могутний спів, побідний спів
мов гураган лине, без слів...
немов той дзвін, побідний дзвін.
Бе, чути, барабан,
мов буря — гураган...
Немов лявіна з гір...
Мов грім грізна
козача Нація.
Земля гуде... луна...
Розвивають ся розквітно
хоругви ті малинові...

Кобзар. І нам в дорогу час.
Благослови Ти, Боже, нас!
В рішучий час Ти будь при нас!

До Андрія. Командуванне ти возьми
і добровольців доведи
в золотоверхий Київ наш,
у серце України!
Боронити.. визволяти
та від язви із півночі...

Андрій. Хлопці, — позір!
В пари стань!
В право глянь!
Ходом руш
за мною!

Жінки матері. У щасливий час
хай Бог провадить вас.

Батьки. Нехай благословить вас Бог!
Вперед та без тривоги!
Бодріть серця,
високо прапор до кінця!

Люди. Зі славою вертайте.
Хай хвалою побід
вінчається похід!
Ідїть вперед на Дїло, сміло!
Ідїть без угаву,
Здобудьте волю й славу!

Віддїл добровольців під команду Андрія
стрічаєть ся з віддїлом Зеленого.

Добровольці. Слава! Слава, Огамане!
Слава! Слава! От герой наш,
що освободжає нарід
із московського ярма.
Ура! Ура!

Отаман Зелений. Гарзд! Ходімо, братте!

Ви зі мною — а я з вами!

Велика ціль

єднає нас!

Вперед! У бій!

За жертву нас!

За кривду, біль!

А здобудемо свободу,

землю віддамо народу!

Неволі не буде!

Люди оточують Отамана:

Хай живе наш Отаман Зелений!

Добровольці. Палає в нас жар боротьби.

Веди, Отамане, нас! Веди!

Аж там

До Київа ген, до золотих веди нас брам!

Отаман. Хай живе нам Самостійна

без холопа і без пана!

— — — — —

Вперед !!

— — — — —

Люди. Слава! Слава!

Соняшна заграва опромінює похід Зеленівців.

В Перемишлї, 1921 р.

4437/30

1